

Barrington Moore'da Siyasal Değişme

İrfan Haşlak¹

Özet: Siyasal yapıların ortaya çıkışını uzun dönemli çözümleme biçimi ile ele alan yaklaşımlar arasında Moore'un katkısı oldukça önemli gözükmektedir. Çözümlemesini karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji bağlamında gerçekleştiren Moore, farklı siyasal yapılar olan demokrasi, faşizm ve komünizmin modern dünyaya geçilirken ortaya çıkışını örnek ülke toplumlarının sınıf yapılarını derinliğine irdeleyerek sınıflar arasındaki belirli ittifaklar ve çatışmalar açısından yapmaya çalışmıştır. Bu yönüyle karşılaştırmalı tarihsel sosyolojinin önemli isimleri arasına giren Moore, kendisinden sonra gelen pek çok sosyal bilimciyi de etkilemiş gözükmektedir. Moore'un pek çok çalışması arasında öne çıkan ve söz konusu yöntemi kullandığı ana çalışması "Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri" adını taşıyan yapıttır. Bu çalışmasında Moore; toprak ağaları gibi bu süreçte rol oynayan pek çok faktörün önemine vurgu yapmış, ticari mantaliteye doğru bir dönüş yaşamış olan toprak ağalarının ve köylülerin devrimlerde oynadığı rolü vurgulamıştır. Bu çalışmada Moore'un yöntemi çerçevesinde demokrasinin İngiltere, Fransa ve ABD'de, faşizmin Japonya ve Almanya'da ve komünizmin ise Rusya ve Çin'de ortaya çıkışına dair çözümlemesi irdelenmektedir. Moore'un bu bağlamda yaptığı en önemli katkılarında birisinin, siyasal modernleşmenin tarih dışı bir görüşünü savunan modernleşme teorisyenlerine karşı güçlü bir meydan okuma olarak görülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Barrington Moore, Demokrasi, Faşizm, Komünizm, Karşılaştırmalı Tarihsel Sosyoloji, Devrim

1. Giriş

Modern dönemin tarihsel kökenleri üzerine çalışma yapan sosyal bilimciler arasında Barrington Moore'un müstesna bir yere sahip olduğu bilinmektedir. 2.Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde yayınlamaya başladığı ve nihayet 1966 yılında yayınlanan "Toplumsal Kökenler" adlı çalışmasıyla entelektüel olgunluğunun zirvesine ulaşan Moore, toplumsal değişme olgusuna modernleşme kuramının oldukça mekanik ve tekdüze bakış açısının ötesine geçerek yaklaşmakta ve bunu yaparken de her bir toplumun tarihsel hikâyesine derinliğine nüfuz etmektedir. Daha da ötesi böylesine bir çabayı mukayeseli tarihsel sosyoloji yöntemi çerçevesinde gerçekleştirmiştir.

Pek çok sosyolog ve tarihçi de Moore'un örneklendirdiği yöntem çerçevesinde çalışmalar yapmışlardır. Bunlar arasında devrimleri analizinde Moore'un yaklaşımını eleştirmiş olsa da yöntem olarak hocasının izinden giden Theda Skocpol olmuştur (Skocpol, 1979).

Bu çalışmada Moore'un çalışmasında takip ettiği karşılaştırmalı tarihsel yöntemi üzerinde durulacak, daha sonra da bu yöntem çerçevesinde analizinde yer verdiği toplumların geleneksel dönemden modern döneme ulaşma yolları irdelenecektir. Ele aldığı toplumları sınıf temelli bir incelemeye tabi tutan Moore, modern dünyaya farklı yollardan geçerek ulaşmanın arkasındaki nedenleri bulup ortaya çıkarma gibi bir amacı gerçekleştirme çabası içerisinde olmuştur. Goldhorpe'nin (1991) üzerinde yeterli kanıt olmadığını ileri sürse de Moore "ekonomik pozisyon ile siyasal eylem" arasında bir ilişki olduğu tezini 'güçlü ve ikna edici' bir biçimde ortaya koymuştur.

2. Moore'un Yöntemi: Karşılaştırmalı Tarihsel Sosyoloji

Barrington Moore, 1950'li yıllardan başlamak üzere tarihsel sosyolojinin en bilinen eserlerini yayınlamaya başlamıştır (Haşlak, 2007). En önemli çalışması olan "Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri" kitabının girizgâhı olarak nitelendirilebilecek, "Siyasal İk-

tidar ve Sosyal Teori”yi 1958 yılında yayınlamıştır. “Siyasi İktidar ve Sosyal Teori”nin özellikleri, daha sonra yayınlanan “Demokrasinin ve Diktatörlüğün Kökenleri” gibi, büyük bir ilgi çekmiştir. Çalışmanın dikkatini çektiği sosyal bilimcilerden birisi de Lipset’dir. Lipset, Moore’un bu çalışmasına yönelik görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: “Politik güç ve sosyal teori, tüm karmaşık sistemlerin öncelikle tarihsel olarak analiz edilmesi gerektiği pozisyonunu ilerletmek için belki de en önemli son çabadır ve tarihsel durumun sonuçlarının analizi, sistemin ve parçalarının herhangi bir zamanda hizmet ettiği birbiriyle ilişkili işlevleri belirleme çabasıdan daha önemli bir 'sistemin' açıklamasıdır“(Lipset, 1960: 283.).

Aslında söz konusu çalışmada Moore’un takip edeceği yöntemin de ilk ipuçlarına rastlanmaktadır. Bu yöntem karşılaştırmalı tarihsel (sosyolojik) analizdir. Bu analiz biçimi bir yandan tarihsel gerçekleri önemserken aynı zamanda sosyolojinin soyutlama gücünden de yararlanmaktadır. Her ne kadar ‘Tarihsel Sosyoloji’ (1982) başlığını taşıyan ilk kitabı Philip Abrams yazmış olsa da söz konusu yöntemin sosyal bilim dünyasında uzun zamandan beri pratik edildiği de bilinmektedir (Kalberg,1994).

Bu yöntemin önemli uygulayıcılarından birisinin de Barrington Moore’un olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Moore'un macerası 1967'de “Toplumsal Kökenler” başlıklı çalışmasının yayınlanmasıyla sonuçlandı. Moore bu önemli çalışmada, tarihsel bir sosyoloğun entelektüel olgunluğunun mükemmel bir örneğini sergilemiş ve görünüşe göre diğer sosyologların ve tarihçilerin takdirini kısa bir sürede kazanmıştır.

Aslında, bu sosyolojik inceleme, çoğu sosyolog ve siyaset bilimcinin dikkatini çekti ve önemli bir kısmının Moore tarafından ileri sürülen kanıtlara meydan okuyan oldukça uzun inceleme makaleleri yazmalarına yol açtı. C.Vann Woodward, Moore'u bir dereceye kadar Marksist olarak gördü ve “Toplumsal Kökenler”in karşılaştırmalı tarihsel analizde bir dönüm noktası olduğunu ve şu anda bulunduğumuz

yere nasıl geldiğimizi öğrenmeye çalışan tüm topraklardan bilim adamları için bir meydan okuma olduğunu savundu (Woodward, 1966: 453). “Toplumsal Kökenler”de tarih ve sosyolojinin mükemmel bir birleşiminin olduğunu ileri süren İngiliz tarihçi Ronald P. Dore, Moore'un kitabına yönelik olumlu bir değerlendirme ortaya koymuştur. O'na göre dünya tarihinin entelektüel bir irdelemesini yapmak isteyenlerin Moore'un kitabını okumaları yeterliydi (Dore, 1969: 295). Theda Skocpol, Margaret Somers ile ortaklaşa yazılan bir makalede benzer bir şekilde “Toplumsal Kökenler”i karşılaştırmalı tarihin anıtsal bir eseri olarak tanımladı ' (Skocpol & Somers, 1980: 181).

Peter Burke'un Moore'un çalışmasını değerlendirmesi eleştirel bir tarzı da yansıtmaktadır. Burke'uya göre Moore'un çalışması esasında modernleşme kuramı ile bulandırılmış modern dünyanın yaratılmasında toprak ağaları ve köylülerin rolü çerçevesinde ortaya konmuş olan temelde Marksist bir çalışmadır (Burke, 1980: 92.)

3. MOORE'UN TEMEL ARGÜMANI

Tarihi nitelikteki eserlerin amaçları arasında geçmişi günümüze bağlamaya çalışmanın olduğu bilinen bir gerçektir. Bu tür çalışmalar, çağdaş dünyanın neden böyle olduğunu kavramaya ve geçmişi anlamının nasıl mümkün olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadırlar. “Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri” adlı eserinde Moore benzeri bir görev üstlenmiş gibidir. Çalışmanın ana teması, parlamenter demokrasinin, faşizmin ve komünizmin ortaya çıkışının tarihsel odaklı bir açıklamasının ortaya konmasıdır.

Kitabın temel argümanı, yazarı tarafından kısaca dile getirilmiştir. Moore en başından itibaren kendisinin tarımsal toplumlardan modern sanayileşmiş toplumlara dönüşümde toprak sahibi üst sınıfların ve köylülerin oynadığı çeşitli siyasi rolleri açıklamaya çalıştığını ileri sürmüştür (Moore, 1967: x). Moore, siyasi sistemlerin ortaya çıkış şeklini aydınlatmak için Fransa, İngiltere, ABD, Hindistan, Japonya ve Çin'in devasa tarihinde adeta bir gezintiye çıkmaktadır. Kitap,

Almanya ve Rusya'yı da karşılaştırmalı tarihsel araştırma adına ikincil olarak dâhil etmiştir.

Moore, yukarıda ifade edildiği üzere, söz konusu çalışmasında modern dünyaya giden üç yoldan bahseder. Bunlar demokratik parlamentarizm, faşizm ve komünizmdir.

Ancak Hindistan devrimci olmayan bir dönüşüm yaşamıştır. Üç örnek ülke, yani Fransa, İngiltere ve ABD, demokratik yönetim biçimlerini geliştirdi. Bu ülkelerde siyasi sonuç aynı olsa da, burjuvazinin demokratik sistem giden yolu açan faktörler açısından ülkeler arasında ciddi farklılıkların olduğu bilinmektedir. Köylü sınıfının devrimci eylem potansiyeli düşük olduğu konusundaki yaygın kanaate rağmen, Fransa'da aristokrasi tarafından sömürülen ve yüksek bir devrimci potansiyele sahip büyük bir köylü sınıfı vardı (Moore, 1967:426). Fransız tarımı, emeği baskılayan bir sisteme dayanıyordu. Oysa İngiltere ve ABD'de tarım, pazar temelinde örgütlenmiş gözükmekteydi. Bu üç toplumun paylaştığı şey, modernleşme sürecinin erken bir aşamasında güçlü bir burjuva dürtüsünün varlığıydı.

Alman ve Japon halkı ise tam tersine, geride çok sayıda insan ıstırapı bırakan faşist yönetimin gölgesi altında yaşadı. Bu iki ülkenin yukarıdan faşist devrimler geçirmesinin nedenlerinden biri Moore'un ilk rota açıklamasında bulunabilir. Burjuva-demokratik 'yol, modernleşmenin erken bir aşamasına özgüydü. Bu konuda Almanya ve Japonya'nın toplumsal konfigürasyonlarının ortaya çıkaracağı çok önemli hususlardan bahsetmek mümkündür. "Emek baskıcı tarım sisteminin" düzgün işleyişini sağlamak üzere siyasi olarak devlete bağımlı bir toprak sahibi sınıf vardı. Bu sınıf düzeni, faşizmin ortaya çıkması için ideal bir atmosfer sunmuştur: bu da politik olarak güçlü, ancak ekonomik olarak zayıf bir aristokrasi ile ittifak içinde güçlü bir devletin varlığıydı.

Burjuvazinin ve köylülüğün zayıf olması, bu siyasi sonuca katkıda bulunmuş gözükmektedir. Bu durum ayrı bir siyasi sistem üretti; yani tarım ve büyük sanayi tarafından, tarım işçisi, küçük köylü ve tüketici-

ci aleyhine korunan faşist sistemin ortaya çıkmasıydı. (Moore, 1967: 462).

Komünizm, 20. yüzyılda Rusya ve Çin'de kapitalist gelişmenin ilk dönemlerinde başarılı bir biçimde ortaya çıktı. Gösterildiği gibi, toprak ağası sınıfının devlete bağımlı olduğu Japonya ve Almanya'nın aksine, Çin ve Rusya'da devlet, emeği baskılayan bir tarım sisteminin olduğu yerlerde düzeni sağlamak için kırsal aristokrasiye güvendi. Rusya'da oldukça birleşmiş olan ve dayanışma içinde yaşayan ve toprak ağalarıyla ilişkisi nedeniyle doğası gereği radikal olan köylülük, devrimde merkezi bir rol almak için yalnızca bir Komünist Partinin ivmesine ihtiyaç duymuştur. Burada köylü, toprak ağaları ve devlet arasında yukarıdan çok farklı bir devrimle oldukça farklı bir ilişki bağı söz konusuydu.

Hindistan ise oldukça ilginç ve mevcut örneklerden farklı bir örnek olarak ifade edilebilir. Daha önce de vurgulandığı gibi Hindistan diğer üç rotadan hiçbirini izlememiştir. Bu sonuçta, bir dizi faktörün etkisinden bahsetmek mümkündür. Örneğin, köylülük emek-baskıcı 'tarım sistemi' altında; yani güçlkle çalışırken, köylülerin devrimci potansiyeli düşüktü. Bu, sefaletin ille de bir sınıf mücadelesine yol açmayacağı noktasını açıkça göstermektedir (Moore, 1967: 33). Bunun da nedeni, ritüel yaptırımlar ve bağlılıklar yoluyla toplum üzerinde muazzam bir etkiye sahip olan kast sistemiydi. Bu, burjuvazi dürtüsünün olmadığı bir ortamda, devrimci olmayan bir yola katkıda bulunmuştur. Toplumun yapısının, sınıflarının, sınıflar arasındaki ittifakların ve onların bakış açısının devrimlerin veya devrimci olmayan yolların nedenlerini belirlediği noktasını bütünüyle özetliyor şeklinde bir iddia ileri sürmeyi mümkün kılmaktadır.

4. Sınıflar ve Toplumlar

Moore'un Toplumsal Kökenleri kitabı genel kabul görmüş biçimlere oldukça aykırı bir şekilde düzenlenmiş gözükmektedir. Moore çalış-

masını iki kısma ayırmıştır.

Kitabın tamamının yaklaşık üçte ikisini oluşturan ilk kısmında, bireysel ülkelerin tarihlerine odaklanmış gözükmektedir. Moore'un neden böyle bir tercihte bulunduğunu anlamak önemlidir. Smith'e göre Moore'un hedefi, dönüşümlerin altında yatan ve birden fazla bireysel olay dizisi için geçerli olan belirli ilkeleri keşfetmektir.

Moore, bireysel vaka çalışmalarından bazı genel süreçler keşfetmiş ve ardından deneysel araştırmaya dayanarak bazı genellemeler ortaya koymuştur. Moore teorik çıkarımlarını ise kitabının sonuna bırakmış gözükmektedir ve böylesine bir değişikliği de ikna edici bir şekilde ortaya koymuş ve bu çabasında da başarılı olmuştur. Moore, 'teoriye çok güçlü bir bağlılığın her zaman tek tek ülkelerin tarihindeki öneminin ötesinde bir teoriye uyan gerçekleri aşırı vurgulama tehlikesi taşıdığını' (Moore, 1967: x) ifade etmiştir.

Teorilerin geçerliliği konusunda temkinli görünmesine rağmen, Moore'un ana hedeflerinden birisinin yine de bazı genellemeler yapmaktı.

Genellemeleri genişletilmiş bir arazinin büyük ölçekli bir haritasıyla karşılaştırmış ve bu tür haritaların, araziye genel bir bakış gerektirdiği ölçüde yararlı olduğunu savunmaktadır. Bir alanı keşfetmeye çıkan birisinin her noktayı ziyaret etmek gibi bir zorunluluğunun olmadığını vurgulayan Moore, böylece, söz konusu toplumların her yönünün analizinde yer aldığı iddiasından kaçınarak ortaya çıkması muhtemel eleştirilerin çoğunu anlamsız hale getirmiş gözükmektedir. Aslında, Moore örnek ülkeler üzerinde daha çok uzman olan kişilerden gelebilecek önemli bazı noktaları ihmal etmekle suçlanmaya da hazırды (Moore, 1967: XI). O'nun amacı, okuyucuyu alanın önsel bir haritası ile buluşturmak olarak ifade edilebilir.

Bu temkinli yaklaşıma rağmen Moore'un oldukça kapsamlı bir işe giriştiği de açıktı. Pek çok ülke arasında sadece belirli olanlarını analizi için tercih etmişti. Moore böylesi bir tercihin tesadüfi olmadığını ileri sürmüştür. Bu toplumların tercih edilmesinin arkasında, Moore'un

teorisinin tüm ülkelere uygulanamayacağı fikri yatmaktadır. Böylesine bir tercih, küçük ülkelerin büyük ülkelerin etkisine açıktır gerçeğini içerisinde saklamaktadır. Küçük ülkeler ekonomik ve politik olarak büyük ve güçlü ülkelere bağımlıdırlar; bu da politikalarının belirleyici nedenlerinin kendi sınırlarının dışında olduğu anlamına gelir. Bu noktayı akılda tutarak, Moore'a yöneltilen bazı suçlamaların asılsız olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Yine de Moore, kendi vaka çalışmalarından birinin, geçmişi İngiltere'nin dış etkisinden kesinlikle ayrılamayacak Hindistan olduğu için argümanını bir miktar tehlikeye atmış gibi gözükmektedir. Bu, tezde önemli bir belirsizlik ve kafa karışıklığına işaret etmektedir. Küçük ve büyük toplumlar arasındaki ayrımın çerçevesi açıkça ortaya konulmuyup, sadece varsayımlar üzerine oturtulması eleştiriye açık bir nokta olarak gözükmektedir. Dış etki fikri çeşitli olmakla birlikte, sistematik olarak geliştirilmemiştir. Moore, teorisini geliştirirken, esas olarak sınıflar arasındaki etkileşimler olmak üzere iç dinamiklere odaklanmaktadır. Analizin merkezinde olan, toplumlar arası değil, toplumlar içindeki dinamiklerdir.

Roxborough (1979: 23) 'e göre, Moore'un yapısal yaklaşımı, sınıflar arası etkileşime dayanmaktadır. Değişimin temel belirleyici faktörünün sınıf yapısı olduğu iddiasının yeni bir olgu olmadığı öteden beri bilinen bir husustur. Sosyolojinin kurucularından olan Marx'ın tarihi ileriye götüren etkenin sınıflar arasındaki etkileşimler; yani sınıf mücadelesi olduğunu tezini hatırı sayılır bir zaman önce ortaya koyduğu bilinen bir durumudur.

Moore devrimleri analiz ederken devrim sürecinde köylünün katkısını irdelemiş ve köylülüğün doğası gibi hususlara çalışmasında yer vermiştir. Marx gibi Moore da köylülerin kendi başlarına bir devrim başlatamayacaklarını düşünüyordu. Bu nedenle, köylülerin devrimci süreci başlatmak için diğer sınıflardan liderlere sahip olması gerektiğini savunmuştur. Ancak, ona göre liderlik problemini çözmek te yeterli değildi.

Köylülerin başarılı olması için, bir dizi faktör bir araya gelmelidir. Bunlar, kırsal kesimin ticarileşme derecesini (yani, ekonomik gelişme aşamasını), köylülerin diğer sosyal gruplarla olası ittifaklarını ve bölgesel farklılıkları içerir (Moore (1967: 477), Moore, tarımın ticarileştirilmesinin hayati öneme sahip olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü köylü devrimlerinin en önemli nedenlerinin toprak sahibi üst sınıfların tarımda ticari bir devrimi gerçekleştirmemeleri ve beraberinde köylü sosyal kurumlarının modern çağa varlıklarını koruyarak ulaşmalarında karşılaştıkları/maruz kaldıkları yeni stres ve gerilimlerin olduğunu iddia etmektedir.

Köylü devrimlerinin nedenlerine gelince; Moore, yeni ekonomik ilişkilerin bir sonucu olarak önce köylülerin durumundaki maddi bozulmayı dikkate almış ve bu bozulmanın köylüleri devrime götürüp götürmediği sorusuna cevap vermeye çalışmıştır. Moore'un bu soruya olumlu bir cevap vermediği gözükmektedir. Cevabını gerekçelendirmek için Hindistan örneğine başvuran Moore, Hint köylülüğünün ekonomik durumunun Çin köylülüğü kadar kötü olmasına rağmen, Hintli köylüler tarafından büyük bir kargaşaya sebep olabilecek bir hareketin gerçekleştirilmediğini gözlemlediğini ileri sürmüştür.

İkinci bir neden, kırsal kesimdeki üst sınıfların, yani toprak ağalarının yaşam tarzları olabilir. Toprak ağalarının köylülerle yaşaması, aynı ortamı paylaşması durumunda, köylü ayaklanması olasılığının düşük olacağını ileri sürmüştür. Kentsel alanlarda kalmayı ve köylülerden farklı maddi kazançlar elde etmeyi seçmeleri halinde köylülerin devrimci olma potansiyellerinin güçleneceği ileri sürülmüştür. Moore'a göre bu tez, Fransız ve İngiliz vakalarıyla doğrulanabilir.

İngiltere'de toprak sahibi sınıf kırsal kesimde kalmış ve bu arada tarımı ticarileştirerek burjuva değerlerini benimsemiştir.

Bu gelişmenin sonucu, köylülerin toplumsal tarihte 'çevreleme hareketi' yoluyla topraktan zorla çıkarılması olmuştur.

Buna karşın, Fransız aristokrasisi kasabalarda köylüden alınan vergilerin sağladığı lüks bir yaşam tarzı içinde yaşamayı tercih etmiştir.

Bu süreç, Fransız köylülüğünü, toprağın fiilen sahibi haline gelmemesiyle daha da radikalleştirmiştir.

Bununla birlikte, Rusya örneği söz konusu iddiayı olumsuzlar gözükmemektedir. Çünkü Rus aristokrasisi genellikle kırsal alanlarda kalmalarına rağmen, bu durum köylülerin efendilerine karşı seslerini yükseltmelerine engel olmadı. (Moore, 1967: 97). Kast sisteminin Hint toplumu üzerindeki etkisi dikkate alındığında, dinin de önemli bir faktör olabileceği düşünülebilir.

Yine de Moore, dinin kendi başına bir rol oynamayacağını ileri sürmüştür.

Yukarıda belirtilen nedenler köylü ayaklanmalarına ilişkin bize geçerli bir yanıt vermiyorsa, başka hangi nedenleri düşünmeliyiz sorusu anlamlı hale gelmektedir? Moore'un ana argümanı, köylü yaşamının içyapısına çok fazla dikkat edilmesinin soruya bir çözüm getirmediğiydi. O'nun görüşüne göre, yeterli bir sosyal teori, 'toplumun sosyal yapısını' dikkate almalıdır.

Kısaca, Moore, çağdaş dünyanın 'toplumsal kökenlerini' açıklama girişiminde kırsal dünyaya odaklanmış gözükken bir sosyologdur. Moore, devrimin siyasetini ve dinamiklerini şekillendirmede tarımın ticarileştirilmesinin oynadığı belirleyici rolü analizine dahil eden Marksist gelenek içindeki ilk teorisyenlerden birisiydi (Smith, 1983 ve 1999). Moore'un Marx'tan kopuşu, sanayileşmenin siyasi yolunu belirleyen kırsal ilişkilere verdiği muazzam önemle ilgilidir. Bu, kitabının alt başlığında 'Modern Dünyanın Yapımında Efendi ve Köylünün Rolü' olarak ortaya konulmaktadır.

5. Demokrasinin Ortaya Çıkışında Burjuvazinin Rolü

Kapitalist gelişme ve demokrasi arasında her zaman bir yakınlık arayışı olmuştur (Lipset, 1969). Siyasi ve tarihsel sosyologlar, ikisi arasında bir korelasyon aramışlar ve özgür bir toplum yaratmaya yardımcı olan tarihsel koşullarla ilgili derinliğine analiz içeren araştırmalar ortaya koymuşlardır. Kapitalist üretim ilişkilerinin sağlam bir şe-

kilde kurulduğu bazı Batı Avrupa ülkelerinde demokrasinin gelişimi karşısında söz konusu iddianın gerekçelendirilmesinin mümkün olduğunu ifade etmekte fayda gözükmektedir. Kapitalist gelişme ve demokrasi arasındaki söz konusu bu ilişki Moore'un kitabının de temel sorunsallarından birisiydi.

Moore'un çalışmasının önemli parçalarından birisini oluşturan demokrasinin, Batı toplumlarının uyguladığı şekliyle liberal-burjuva demokrasisi olduğunu belirtmekte fayda var. Moore'a göre (1967: 429), bu siyasi sistemin temel özellikleri olarak aşağıdaki özellikler öne çıkmaktadır:

‘Oy kullanma hakkı, yasaları yapan ve dolayısıyla yürütmenin bir onay makamından daha fazlası olan bir yasama organında temsil hakkı, en azından teoride doğum veya miras statüsü, güvenlik nedeniyle hiçbir özel ayrıcalık tanımayan nesnel bir hukuk sistemi, mülkiyet hakları ve geçmişten miras kalan engellerin kaldırılması, dini hoşgörü, ifade özgürlüğü ve barışçıl toplanma hakkı’.

Moore örnek olay incelemelerinde İngiltere, Fransa ve ABD'yi aynı grup içerisine koymuş ve onları burjuva demokrasileri olarak ifade etmiştir. Moore, söz konusu ülkeleri aynı grup içerisinde irdelemenin yaratacağı sorunların farkındadır. Kendisi, bu üç toplumun modern dünyaya çok farklı yollardan ulaştığı iddiasını ileri sürenler ile aynı düşünceye sahip olduğunu belirtmektedir. Bu ülkeler her şeyden önce farklı toplumsal yapılara sahiptiler. Örneğin Fransa, kraliyet mutlakiyetçiliğinin pençesindeyken, İngiltere feodal ilişkilerden uzaklaşıyordu. Fransa ve İngiltere'nin tersine, ABD'de kırsal kesimdeki tutucu güçlerden biri olan köylülük mevcut değildi. ABD, aslında, Batı Avrupa'dan farklı özelliklere sahip toplumsal yapıya sahipti. Kuzey kesim sanayicilerin kontrolü altındayken, çiftçiler batı kesiminde varlıklarını sürdürmekteydi. Güneyde ise köleliğe dayalı bir üretim sistemi mevcuttu. Moore'a göre güneyde köleliğe dayanan bu ekonomik yapı ku-

zeydeki endüstriyel büyümeyi olumlu yönde etkilemiştir. Bununla birlikte, güneyin köle ekonomisi ile kuzeyin özgür ekonomisi arasında var olan içsel çatışma farklı toplumsal yapılar ortaya çıkarmıştır. Kuzeyli sanayiciler ile batılı çiftçiler arasındaki ittifakın demokrasiyi güçlendirmede önemli bir faktör olduğunu ileri süren Moore (1967:131), böylesi bir koalisyonun büyüyen sanayileşmenin sorunlarına klasik reaksiyoner çözümü büyük ölçüde ihtimal dışı hale getirmiştir.

Moore'un Fransız, İngiliz ve Amerikan'ın yaşadığı tecrübeyi devrim olarak 'etiketlemesine' neden olan husus, her birinde değişimin şiddetli bir ayaklanmanın sonucu olarak ortaya çıkmasıydı: İngiltere ve ABD'de bir iç savaş demokratik yönetim anlayışına giden kapıyı aralamıştır. Fransa ise modern döneme bir devrim sonucunda ulaşmıştır.

Moore; şiddet-sosyal değişim arasındaki ilişkiyi irdelerken devrimci şiddeti, demokratik bir sistemin ön şartı olarak ortaya koymaktadır (Moore,1967:508). Bu bağlamda Moore'un kullandığı kavram 'devrimci kırılma'dır. Moore 'devrimci kırılma' ile önemli ölçüde şiddet içeren geniş kapsamlı yapısal dönüşümleri ima etmektedir.

Batı demokrasisine giden yolda devrimci şiddetin rolünü kendimize hatırlatmanın, diyalektiği yeniden kurmanın vaktinin geldiğine işaret eden Moore, bunun sadece özgür bir toplumun ortaya çıkışı açısından değil, aynı zamanda istikrarlı demokratik bir siyasal sistem için de önemli olduğunu iddia etmektedir.

Devrimci şiddetin oynadığı role vurgu yapmak için Hindistan örneğini veren yazar, bu ülkenin demokrasisinin karşılaştığı sorunları geçmişle bir 'devrimci kırılma'nın olmamasına bağlamaktadır.

Bu örneğe mukabil, Moore, devrimci ayaklanmanın büyük ölçüde İngiltere, Fransa ve ABD'de parlamenter demokrasinin kurulmasında rol oynamış olduğunu iddia etmektedir.

İngiltere'de tarihsel olayın veya dönüm noktasının iç savaş olduğunu vurgulayan Moore, böylece mutlakiyetçi krallığın gücünün frenlendiğini ve ticari zihniyete sahip toprak ağalarının iktidara ulaşabilmeleri mümkün olabilmıştır. (Moore, 1967). O'na göre bu savaş, ticarete du-

yarlı büyük toprak sahiplerinin on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda kendi rollerini oynamalarına giden yolu açmıştır

Fransız Devrimi, henüz ticarileşmemiş ve reaksiyoner olan toprak sahibi bir elitin iktidarı yeni ortaya çıkan sınıflara devretmesi açısından belirleyici oldu. Bir başka ifade ile Fransız Devrimi ticaret zihniyeti gelişmemiş ve baskıcı olan toprak sahibi bir elitin gücünü kırarak benzer bir işlev yerine getirmiştir.

Benzer biçimde Amerikan İç Savaşı, toprak sahibi seçkinler engelini ortadan kaldırarak demokratik siyasal sistemin gelişini hızlandırmıştır.

Moore'a göre bu üç tarihi olay, burjuvazi devrimleriydi, çünkü bunlar demokrasinin kurulmasına elverişli koşullar yaratmışlardır.

6. Demokrasi Dışı Yönetimlerin Ortaya Çıkışı

Faşizmi yirminci yüzyılın unutulmaz bir olgusu olarak betimlemek mümkündür. 'Yıkıcılığını' yaşamış pek çok insanın zihninden çıkarıp atmada güçlük yaşamasına sebep olan bu kötü şöhretli anlayışın ortaya çıkmasına neden olan tarihsel koşulların neler olduğu konusunda sosyal bilim çevrelerinin oldukça yoğun çabasının olduğu bilinmektedir. Bu çabalar arasında Moore'un müstesna bir yerinin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Moore, çalışmasında bir yönetim anlayışı olarak faşizmin ortaya çıkmasına ikna edici bir cevap aramaya çalışmış bir sosyal bilimcidir.

Moore, on altıncı veya on yedinci yüzyıllardan başlayarak uzun bir tarihsel süreci kapsayacak şekilde faşizmin gelişimini irdelemiştir. Bu dönem, büyük farklılıklara rağmen, Avrupa toplumlarının feodalizmin çözülmesini ve kapitalist üretim tarzının gelişimini deneyimlediği bir zamandı. Moore'un faşizmin nedenlerini keşfetmek için ilgilendiği zaman dilimi de tam da bu geçiş dönemiydi.

Moore'un özellikle 19.yüzyıl olmak üzere yirminci yüzyıla kadar olan dönemi tanımlamak üzere faşizm yerine, muhafazakâr modernleşme terimini kullanmayı tercih ettiğini ifade etmekte fayda var.

Moore faşizmin bazı Avrupa ülkelerinde ve Japonya'da muhafazakâr modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıktığını iddia etmiştir.

Moore, faşizmin başlangıçtaki nedenlerini tarımsal koşullara veya daha teknik bir terim kullanarak, tarımdaki belirli kapitalist dönüşüm türlerine bağlar. Moore'a göre, tarımın iki özelliği önemliydi. Bunlardan birincisi, Japon deneyiminin otaya koyduğu gibi, toprak sahibi üst sınıfın önceden var olan köylü toplumunu bozulmadan koruyabileceği bir durumdu. Toprak ağalarının kendilerine alacakları ve kar elde edecekleri bir karı garanti etmek üzere köylülerin yeterli bir artı değer üretebilmelerini sağlayacak şekilde veya düzeyde değişikliğe gidilmiştir. İkinci olarak, aynı amaca yönelik olarak (karın maksimizasyonu) çiftlik köleliğine (plantasyon slavery) benzer biçimde yeni düzenlemeler düşünülüp uygulamaya konmuştur. Sistemin devamını sağlamak için emek gücünü yerinde tutmak amacıyla bu yöntemlerin her ikisi de güçlü siyasi güç gerektirir.

Moore'un terminolojisinde bu iki tür tarımsal organizasyonun yerini oldukça teknik bir terim almıştır: Emek-baskıcı tarım. Moore'un faşizmi ele alırken büyük ölçüde dayandığı temel kavram budur. Daha sonra ise eşit öneme sahip iki tane soru sorar: Emek baskıcı tarım sistemleri demokrasinin gelişimi açısından neden ve nasıl uygun olmayan bir zemin oluşturmaktadır. Diğer yandan bu sistemler faşizme götüren nasıl bir kurumsal yapı ortaya çıkarmaktadırlar?

Toprak ağalarının demokratikleşmeye yaklaşımlarındaki farklılıkları ortaya koyarken emek yoğun tarım kavramına yapılan vurgu büyük ölçüde Rueschemeyer, Stephans ve Stephans(1992) tarafından da paylaşılmaktadır. Bununla birlikte, emek yoğun-piyasa karşıtlığının çok katı olduğuna inandıkları için teorik çerçevelerinde değişikliğe gitmişlerdir.

Toplumsal kökenlerde irdelenen modernleşmenin farklı sonuçlar ortaya koyması ile ilgili analizin temelinde emek yoğun ile pazara dönük ticari tarım ayrımının/karşıtlığının olduğu açık bir biçimde ifade edilmiştir ve bu görüş, itirazlara rağmen başkaları tarafından da paylaşılan

bir görüş olmuştur.

Sınıflar arasındaki etkileşimi önemseyen Moore'un belli grupların merkezi otoriteden özerkliğinin demokrasinin ön koşullarından birisi olarak görüldüğünü belirtmekte fayda var. Emek baskıcı bir üretim anlayışının ilk aşamalarında toprak ağalarının krallıktan bağımsız olduklarını ifade etmek mümkündür. Toprak ağaları, yetkilerinin kapsamındaki alanda özgürce hareket edebilme imkanına sahiptiler. Bununla beraber, toprak ağalarının özerkliklerini kaybedip krala bağımlı hale geldiklerini belirtmekte fayda var. Böylesi bir gelişmenin birtakım sebepleri vardır. Moore, temel sebebi toprak ağalarının siyasi yardıma ihtiyaç duymasında görmektedir. Bu nokta üzerinde Moore şunları dile getirmektedir: “Emek yoğun bir sistem, merkezi otoriteye karşıtlık içinde başlamış olsa da, daha sonraki bir zamanda siyasal destek için büyük ihtimalle monarşi ile bir araya gelecektir. Bu durum aynı zamanda soylular arasında demokratik kurumların büyümesine elverişsiz şeklinde bir askeri etiğin muhafazasına da yol açabilme ihtimaline sahiptir.” (Moore, 1967: 435).

Moore'un devrim analizinde ‘askeri etik’ ifadesine yer vermesi oldukça ilginç gözükmemektedir. Çünkü yazarın sosyo-politik değişimi açıklamada yapısal faktörlere öncelik verdiği bilinmektedir. Bu ise bazı eleştirilerin (Smith, 1999) yükselmesine neden olmuştur. Moore'un bir taraftan kültürel faktörleri analizine dâhil etmeyerek eksik bir iş yaptığı, diğer yandan ise ‘askeri etik’ gibi bir ifadeye yer vererek kendisiyle çeliştiği şeklinde olumsuz yorumlar ileri sürülmüştür. Bu nokta, özellikle Prusya bürokrasisinin disiplin, itaat ve yüksek niteliklere gibi kültürel faktörlere sahip bir ulus oluşturmuş olması örneği ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak, Almanya'daki Bismark ve Hardenberg gibi muhafazalar modernistler ve Japonya'daki Meiji dönemi Moore'un analizinde hatırı sayılır bir yer işgal etmektedirler.

Söz konusu bu iki ülkede demokrasi dışı yönetim biçimlerinden faşizmin ortaya çıktığı bilinmektedir. Moore'a göre faşizm birden çok faktörün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yazar faşizmi adım adım

analiz etmekte ve her adımda farklı bir bileşeni analizine dahil etmektedir. Bu nedenle, modernleşme sürecinin daha sonraki bir aşamasında toprak sahibi üst sınıfların etkili kısımları ile yeni ortaya çıkan ticari ve imalat sektörlerinin çıkarları arasında kabaca bir çalışma koalisyonu biçiminde yeni ve önemli bir faktörün muhtemelen ortaya çıkacağına vurgu yapmaktadır.

Bununla birlikte Moore, köylü devriminin komünist sistemle sonuçlanmasını önlemek ve değerli bir müttefik haline gelmelerinde ticaret ve sanayici koalisyonunun önemini altını çizmektedir. Çin ve Rusya'nın köylü devrimleri yaşamalarının arkasında, diğer faktörlere ek olarak güçlü bir sanayici ve ticari sınıftan mahrum olmalarının önemli etkisi ortaya konmaktadır.

Daha önce de değinildiği üzere, Moore, faşist siyasi sistemlerin yaratılmasına elverişli koşullara yönelik önemli bir itici gücün, emek-baskıcı tarımın kendisinden geldiğini iddia etmektedir. Özellikle vurgunun, emeği baskılayan bir tarım sisteminin, diğer ülkelerdeki teknik olarak daha gelişmiş sistemlere kıyasla rekabette karşılaştığı zorluklara, yapıldığını belirtmekte fayda var. Toplumlar farklı aşamalarda olsa da etkileşim içerisinde dirler ve bu karşılaştırmalı sosyolojinin bir sorunu olarak ifade edilebilir. Bu hususu örneklendirmek zor değil. İç savaşın sona ermesiyle birlikte Amerikan buğday ihracatının yarattığı rekabet Avrupa'nın pek çok yerinde zorluklar ortaya çıkarmıştır. Moore'a göre (1967:437), böylesi bir rekabet, ekonomik temelini yok olduğunu gören ve bundan ötürü egemenliğini korumak için siyasi manivelalara yönelen toprak sahibi üst sınıf arasında otoriter ve reaksiyoner eğilimleri yoğunlaştırmıştır.

Söz konusu koalisyon başarılı olurken, bunu muhafazakâr ve hatta otoriter hükümetler dönemi izlemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya'daki Stein-Hardenberg reformları ve Japonya'da 1919'daki Tokugawa Shogunate, bu tür hükümetlerin iyi örnekleri olarak ifade edilmektedirler. Ancak Moore, sınırlı yetkilerle de olsa parlamento gibi bazı demokratik özellikler kazanmış olmaları nedeniyle

bu hükümetleri faşist olarak adlandırırken çok temkinli davranıyor gözükmektedir. Moore'a göre Almanya'daki Weimar Cumhuriyeti, Giolitti yönetimindeki İtalya istikrarsız demokrasilerdi ve bu ülkelerde demokratik ilkelerin zayıf kurumsallaşması söz konusuydu. Faşizmin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan, bu güvencesiz demokrasilerin günün ağır sorunlarıyla baş edememesiydi. Bu süreç, toplumda yapısal değişiklikler yaratma konusundaki isteksizlikleriyle birlikte hükümetler tarafından da hızlandırıldı.

Moore, ne köylüler ne de işçi sınıfı tarafından devrimci bir ayaklanma olmadığı için dokunulmadan bırakılan toprak sahibi seçkinlerin siyasi iktidarda önemli bir paya sahip olması nedeniyle isteksiz davrandıklarını ileri sürmektedir. Bu muhafazakâr hükümetler iktidar yapısına sağlam bir şekilde yerleştikten sonra ülkelerini yukarıdan sanayileştirmeye başladılar. Almanya gibi bazıları modernizasyon girişimlerinde inanılmaz ilerleme kaydetti.

“Yukarıdan gelen çabalarla bu tür bir başarı”, Moore'un, “sanayileşmenin önündeki "feodal" engelleri ortadan kaldırmak için şiddetli bir halk devriminin bir şekilde gerekli olduğu iddiasının Alman ve Japon örneklerinin gösterdiği gibi, saf bir saçmalık olduğunu gözlemlemesine yol açmıştır” (Moore, 1967:438).

Sanayileşmedeki bu başarının aksine, bu ülkelerin sosyal yapılarına neredeyse hiç dokunulmamıştı. Orijinal sosyal yapıları ellerinden geldiğince korumaya çalıştılar.

Demokrasi dışı yönetim biçimlerinden birisi de Rusya ve Çin başta olmak üzere birkaç ülkede ortaya çıkan komünizmdir. Moore'a göre Rus ve Çin örneklerini diğerlerinden ayıran şey, toprak sahibi üst sınıflarda ticari eğilimin eksik olmasıydı. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa, bu iki toplum, batı ülkelerinin çok daha önce başardıkları gibi, tarımda ticari bir devrimi gerçekleştiremediler. Böylesi bir tarım devriminin yokluğunun mirası ise “köylü sosyal kurumlarının modern çağa eşlik ederek hayatta kalmaları” olmuştur (Moore, 1967:477).

Daha önce de ifade edildiği üzere karşılaştırmalı bir perspektiften

bakıldığında İngiltere’de toprak ağaları köylülüğü piyasa için koyun yetiştirmek için yok etmiştir. Alman toprak sahibi aristokrat sınıf olan Junker, İngiliz benzerlerinin aksine elde ettikleri getiriye artırmak için köylüye dokunmamışlardı. Çin ve Rusya’da toprak sahibi üst sınıflar ticarileşmiş bir tarımsal faaliyete geçiş yapamayarak köylü toplumunu ortadan kaldıramadılar. Burada ilginç olan nokta, diğer toplumlardaki köylüler efendilerinin taleplerine teslim olurlar iken, Rusya ve Çin’deki köylüler tarımın modernleşmesinin kendi yaşam biçimleri üzerindeki olası etkilerine devrimci bir şekilde direnmiş olmalarıdır.

Bunun bir nedeninin toprak sahibi üst sınıfların tutumundan kaynaklandığını ileri sürmek mümkündür. Diğer önemli neden de Rusya ve Çin’deki köylü toplumunun özel yapısıdır. Örneğin, köylülüğü derebeylerine bağlayan bağların güçlü olduğu yerlerde köylülerin isyan ihtimali oldukça sınırlıdır. Çin ve Rusya örnekleri Moore’un bu iddiasını doğrular gözükmemektedir çünkü “hem Çin he de Rusya’da bağlantılar zayıftı ve bu devletlere özgü köylü ayaklanmaları mevcuttu (Moore, 1967:469).

Moore, köylülerin ekonomik olarak durumlarının bozulmasının köylü isyanlarının ve devrimlerin gerçek bir nedenin olup olmadığını düşünmenin yararlı olabileceğini ifade etmektedir. Moore’un savunduğu gibi köylülerin tarihi, ekonomik açıdan kötüye gidişi geniş kapsamlı bir toplumsal karışıklıkla sonuçlanmamıştır. Moore’un belirttiği gibi, ekonomik kayıplar hızlandırıcı bir faktör olmuştur (1967:453-455).

1861 yılındaki özgürleşmeden sonra Rus köylülerinin maddi koşullarının daha iyi hale gelmediği tespitinin maddi koşulların devrimci süreçlerdeki rolüne dair bir ipucu verebileceğini ileri sürmek mümkündür. Skocpol’un belirttiği gibi (1979: 129), köylüler, özgürlüklerine kavuştuklarında serflik statüsünde karşıladıklarından daha fazla yükümlülüklerle karşılaşmışlardır.

Moore’a göre tam bir köylü ayaklanmasının gerçekleşmesi 20.yüzyılın başlarına kadar beklemek zorunda kalmıştır. Çünkü ancak

söz konusu zaman diliminde olası faktörler bir araya gelerek köylülere yaşam tarzlarını bozmaya cesaret edenlere bir saldırı başlatma fırsatı vermiştir. Dolayısıyla Moore'a göre ekonomik sıkıntılar köylü ayaklanmalarında sadece sınırlı bir açıklama sağlamaktadır.

Moore, köylülerin devrimci olabilmesinde dayanışmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır: Moore'a göre devrimci olmak, bir adaletsizliğe karşı başkaldırmak için, köylülerin dayanışma içinde olması gerekir ve böylece şikâyetlerini kolayca iletilebilir kılmak ve nihayetinde de kolektif eylemin ortaya çıkması mümkün olabilir. Rus köylü hayatının tam da böyle bir nitelik arz ettiği ifade edilmektedir. Örgütlenmeleri oldukça dikkate değerdi ve köy meclisleri, her köyde köylü olmayan mülkün nasıl bölüneceğine karar vermekteydi (Skocpol, 1979:138). Bu pratik kolektif eyleme bir örnek olarak ifade edilebilir.

Çinli köylüler ise bu tür bir dayanışmadan yoksundular ve onlar sadece pazarda bir araya gelmekteydiler. Moore'un vurguladığı gibi komünist yetkililer bu durumun farkındaydılar. ve kendi kendilerine dirençli toplumsal özelliklerden bu tür bir dayanışma yaratmak zorunda kaldılar (Moore, 1967:476).). Bu, Çinli köylülerin devrime katkıda bulunmak için yirminci yüzyılın ortalarına kadar beklemek zorunda kalmalarının nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Köylüler arasında ekonomik zorluk ne kadar önemli olursa olsun ve köylülerin yalnızlığı ne kadar güçlü olursa olsun, Moore, Marksistlere benzer biçimde, daha önce de ifade edildiği gibi, köylülerin müttefiklere ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüştür. Böylece köylüler siyasal mücadelelerin edilgen izleyicilerinden devrimin aktif katılımcılarına dönüşmüşlerdir (Wolf, 1969:481).

Rusya'da ise köylüler Bolşeviklerle ittifak kurmuşlardır. Moore'un belirttiği gibi, Bolşevikler mevcut düzene bağlı olmayan tek partiydi ve iktidarı ele geçirmek için köylülerin taleplerine boyun eğmeyi göze alabilmişlerdir (Moore, 1967:481).

Çin'de köylüler bir strateji değişikliği ile kendi desteklerine dayanmak zorunda kalan komünistleri başarıya ulaştırmada önemli bir rol

oynamışlardır.

Dolayısıyla köylülerin desteğinin hem Rus hem de Çin Devrimlerinde çok önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat “köylü hayalini gerçekleştirebildi mi?” ‘Köylüler, memurlar, vergi tahsildarları ve büyük toprak sahiplerinden azade bir köy hayatına kavuşabilmişler midir?’ (Wolf, 1969: 373).

Moore'un cevabı olumsuzdur: “Mevcut sosyalist devletlerin Batı demokratik kapitalizminden daha yüksek bir özgürlük biçimini temsil etme iddialarının performansa değil, vaatlere dayandığı şüphenin ötesinde açıktır” (Moore, 1967:506).

7. Sonuç

Toplumsal ve siyasal yapıların ortaya çıkışını uzun dönemli çözümlene biçimi ile ele alan yaklaşımlar arasında Moore'un katkısı oldukça önemli gözükmemektedir. Pek çok çalışması arasında özellikle “Demokrasinin ve Diktatörlüğün Toplumsal Kökenleri” adlı eserinde Moore, söz konusu katkıyı karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji yöntemi bağlamında ortaya koymuştur.

Faşizm, demokrasi ve komünizm gibi siyasal sistemlerin İngiltere, ABD, Fransa, Japonya ve Hindistan gibi ülkelerin tarihlerini oldukça duyarlı tarihsel kanıtların detaylı bir irdelemesine dayanarak ortaya koymaya çalışmış; Almanya ve Rusya'yı da analizine dâhil etmiştir.

Devrim sürecinde sınıf ittifaklarının önemini vurgulayan Moore, köylünün tasfiyesi ile birlikte aristokratlar ve toprak ağası üst sınıflar arasındaki iş birliğinin İngiltere'de demokrasinin ortaya çıkması açısından önemli olduğunu ileri sürmüştür. Diğer yandan toprak ağaları ile bürokrasi arasındaki koalisyonun faşizmi hazırlayıcı bir işlev gördüğünü belirtmiştir. Ekonomik açıdan yaşadıkları sorunların köylüleri devrime katkı sunmada yetersizliğine vurgu yapan Moore, bu konuda köylülerin müttefiklere ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüştür. Rus köylüsünün Bolşevikler ile ittifak kurduğunu; Bolşeviklerin de ikti-

darı ele geçirmek için köylülerin taleplerine boyun eğdiğini ve böylece devrimin başarıyla sonuçlandığı görüşünü ortaya koymuştur. Çin örneğinde ise devrim başarıya ancak komünistlerin köylüyü devrim sürecine çekmesiyle mümkün olmuştur.

Gerek Rusya ve gerekse Çin'de güçlü bir işçi sınıfının oluşumu açısından önemli olan kapitalist bir sanayileşmenin olmadığı bir dönemde devrimci güçlerin köylüye dayanmaktan başka çarelerinin olmadığını belirtmekte fayda var. Moore, her iki ülkede köylünün hayalini gerçekleştiremediği gerçeğine de vurgu yapmakta; ortaya çıkan sosyalist devletlerin “Batı demokratik kapitalizminden daha yüksek bir özgürlük” düzeyini temsil edemediklerini ileri sürmüştür. Bu iddia ile de aslında 1992 yılında yayınlanmış olan Fukuyama'nın “Tarihin Sonu ve Son İnsan” (1992) adlı çalışmasına ilham kaynağı olmuş kişiler arasına katılmıştır.

Dahası, Moore'un girişimi siyasal modernleşmenin tarih dışı bir görüşünü savunan modernleşme teorisyenlerine karşı güçlü bir meydan okuma olarak görülmelidir.

Moore'a yönelik birtakım eleştirilerin de yapıldığı belirtilmelidir. İdeolojinin etkisinin dikkate alınmadığı ve devletin özerkliğinin gözardı edildiği şeklindeki eleştiriler öne çıkmaktadır. Diğer yandan, Moore, vaka çalışmalarında tarihsel kanıtları ihmal ettiği veya yanlış kullandığı için eleştiriye maruz kalmıştır.

Bütün eleştirilere rağmen Moore'un kitabı büyük bir başarıyı temsil etmektedir. Çünkü O'nun öncü girişimleri sayesinde makro-sosyal yapıları analiz etmenin en uygun yolunun karşılaştırmalı tarihsel araştırma olduğu bir defa daha güçlü bir biçimde vurgulanmıştır. Dahası, Moore'un girişimi, siyasal modernleşmenin tarih dışı bir görüşünü savunan modernleşme teorisyenlerine karşı güçlü bir meydan okuma olarak görülmelidir.

Marx'ı çıkış noktası aldığı ifade edilebilecek olan Moore, bununla birlikte Marksist teorinin bütün unsurlarını benimsemiş gözükmemektedir

Political Change in Barrington Moore

Abstract: Among the approaches that deal with the emergence of political structures with a long-term analysis, Moore's contribution seems very important. Carrying out his analysis in the context of comparative historical sociology, Moore tried to make the emergence of different political structures of democracy, fascism and communism in terms of certain alliances and conflicts between the classes by examining the class structures of exemplary countries in depth. In this respect, Moore, who is among the important names of comparative historical sociology, seems to have influenced many social scientists who came after him. Standing out among Moore's many works that employ the method in question, his main work is "The Social Origins of Democracy and Dictatorship". In this work, Moore emphasized the importance of many factors that played a role in this process. The role played by landlords who have experienced a transformation to commercial mentality and peasants in the revolutions were strongly emphasized. In this study, the analysis of the emergence of democracy in Britain, France and the USA, fascism in Japan and Germany, and communism in Russia and China is examined within the framework of Moore's method. One of Moore's most important contributions in this context should be seen as a powerful challenge to modernization theorists who advocate an ahistorical view of political modernization.

Keywords: Industrial Democracy, Social Dialogue, Union Steward, Turkey

Kaynakça

- Abrams, P.** (1982), **Historical Sociology**, Bath: The Pitman Press.
- Burke, P.** (1980), **Sociology and History**, London: Allen and Unwin.
- Dore, R.** (1969), "Making sense of history", **European Journal of Sociology**, 10(2): 295-305.
- Fukuyama, F.** (2016), **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Çeviren Zülfü Dicleli, Profil Kitap: İstanbul.

- Goldhorpe, John H.**(1991), “The Uses of History in Sociology: Reflections on Some Recent Tendencies”, *British Journal of Sociology*, 42 (2): 211-230
- Haşlak, İ.** (2007), “Devrim ve Değişimi Anlamaya Yönelik bir Yöntem: Tarihsel Sosyoloji”, **Muhafazakâr Düşünce**, 12: 29-41.
- Lipset, S.M.** (1960), “Review of Political Power and Social Theory by Moore, Jr.”, **American Sociological Review**, 25(2): 283-285.
- Lipset, S.M.** (1969), **Political Man: The Social Bases of Politics**, London: Heinemann.
- Kalberg, S.** (1994), **Max Weber's Comparative Historical Sociology**, Cambridge: Polity Press.
- Moore, B.** (1958), **Political Power and Social Theory**, Cambridge, Mass, Harvard UP.
- Moore, B.**(1967), **Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the making of The Modern World**, Harmondsworth: Penguin.
- Roxborough, J.**(1979), **Theories of Underdevelopment**, London: Macmillan
- Rueschemeyer, D., Stephens, E.V. and Stephens, J.D.**(1992), **Capitalist Development and Democracy**, Cambridge: Polity Press.
- Skocpol, T., and Somers, M.** (1980), ‘The Use of Comparative History in Macrosocial Inquiry’, **Comparative Studies in Society and History**, XXII, 22(2), 174-197.
- Smith, D.** (1983), **Barrington Moore: Violence, Morality, and Political Change**, London: Macmillan.
- Smith, D.** (1999), “Olguların ve Değerlerin Keşfi: Barrington Moore'un Tarihsel Sosyolojisi”, (ed).Theda Skocpol, **Tarihsel Sosyoloji Bloch'tan Wallerstein'e Görüşler ve Yöntemler**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul, 313-354
- Wolf, E. R.** (1969), **Peasant Wars of the Twentieth Century**, New York: Harper&Row.
- Woodward, C. V.** (1967), *Comparative Political History*, **Yale Review**, 56. 453.